

Szokolszky Ágnes

A „SZOCIOKULTURÁLIS KÉPZELŐERŐ” HELYE A PSZICHOLÓGIÁBAN, A PSZICHOLÓGIA HELYE A FALUKUTATÁSBAN

1937-ben Tomori Viola, a szegedi Lélektani Intézet tanársegédje, Várkonyi Hildebrand Dezső doktori tanítványa, majd munkatársa nemzetközi kutatókból álló faluszociológiai kutatást szervezett egy eldugott bakonyi faluban, Dudar községben. A falukutatásra egy angol társadalomtudományi intézet (Le Play House) felkérésére került sor. A felkérés illeszkedett egy szélesebb kutatási tervbe, amely a kultúrák átalakulását tanulmányozta nemzetközi összehasonlításban. A tíz napos adatgyűjtés során az angol, német és magyar résztvevők interjúkat készítettek, megfigyeléseket és antropometriai méréseket végeztek a faluban. Ismereteink szerint csak Tomori Viola rendelkezett pszichológiai doktorátussal a résztvevők közül, a pszichológiai motiváció azonban jelentős szál volt a vállalkozásban (Lengyel és Simon 1986).

Miféle pszichológia volt az, amit Tomori képviselt? Erre vonatkozóan egy másik faluban (Hollókőn) végzett kutatásának publikációjából kaphatunk ízelítőt (a dudari kutatás anyaga sajnálatosan nem került publikálásra): „Számsorokba rótt adatokkal ezt a külön világot sohasem közelíthetem meg. S a gazdasági, kulturális és néprajzi tényezők összhatásának játéka is csak akkor válik világossá, ha ismerjük azt, ami valamennyiüket meghatározza: a falu lelkét” (Tomori 1992:103). A „faluk lelke” Tomori értelmezésében részben az általános emberi jellemzőkből ered, másrészt „a közös múlt és a miliő hatásaiból, amelyek a falu minden lakóját érik” (Tomori 1992:103). A falukutatás magától értetődő természetességgel fonódott egybe a szegedi értelmiségi fiatalok agrárszocialista jellegű megmozdulásaival, a népi kultúra iránti érdeklődésükkel, és a magyar lélektan formálódásának folyamatával (Szokolszky 2009).

A Tomori tollából született leíró elemzések egyfajta kvalitatív pszicho-szociográfiát jelenítenek meg. Saját korában ez a műfaj és fogalmi rendszer nem csengett idegenül. Tomoriék vállalkozása modern volt és egyszerre gyökerezett a magyar hagyományokban és a nemzetközi trendekben. Ma azonban, 75 év távlatából, amikor az agyi képalkotó eljárásokat alkalmazó szociális idegtudomány áttörései tartják izgalomban a pszichológiát, és ezen belül is a szociálpszichológia kutatóit,

a vállalkozás egykori korszerűsége és jelentősége nehezen átélhető. Úgy érezzük, szakadék választ el bennünket a Dudari „lélektani falukutatás” szemléleti, fogalmi és módszertani kereteitől. Gondolhatjuk azt, hogy a tudomány fejlődése tükröződik ebben. Felvethető azonban, hogy egészében avított és pusztán történeti érdekességgel bír-e az a felfogás, amelyet Tomori Viola, és korának más néplélektan kutatói képviseltek? Tomoriék vállalkozása a ma számára is elgondolkodtató. Érdemes megvizsgálni a kollektív jelenségek vizsgálatának helyzetét a mai pszichológiában, és azt, hogy milyen okai és következményei vannak annak, hogy miközben a pszichológia egyre erősebbé fűzi kötelékét a biológiai tudományokkal, jelentősen leépítette kapcsolatát egykori fontos szövetségeseivel, a szociológiával.

A dudari falukutatást kiindulópontként használok e tágabb kérdéskör megvizsgálására. A pszichológia és a szociológia egymástól való eltávolodásának folyamatát bemutatva amellet érvelek, hogy a szociológiai, szociokulturális nézőpontok nélkülözhetetlenek a pszichológia számára. Felvázolok egy olyan metaelméleti keretet, amely a magyarázatok többszintű egymásba ágyazottságát axiomatikusnak tekinti, és kitérek arra, hogy a szociokulturális és biológiai megközelítések hogyan illeszthetők ebbe a keretbe. Végül arra válaszolok, hogy miért jelent ma inspirációt Tomori Violának egykori vállalkozása, miért volt érdemes a szegedi pszichológusoknak és szociológusoknak 2012 szeptemberében, az eredeti falukutatás 75. évfordulóján együtt visszatérniük Dudarra.

AZ INDIVIDUÁLIS ÉS A KOLLEKTÍV PROBLÉMÁJA A PSZICHOLÓGIÁBAN – RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A tudományos pszichológia a 19. század utolsó évtizedeiben úgy jött létre, mint kísérleti laboratóriumi tudomány, amely feladatának az egyéni tudattartalmak feltérképezését tartotta, a természettudományok mintájára. Mindamellet ismeretes, hogy Wilhelm Wundt, az akadémiai lélektan kanonikus alakja és a kísérleti módszer elkötelezettje 10 kötetes *Völkerpsychologie* c. művében részletekbe menően foglalkozott az olyan közösségi, kulturális hatások alatt formálódó mentális folyamatokkal mint amilyen a nyelv és a vallás (Pléh 2000). Jól illeszkedett Wundt munkája az ún. „Volkskunde” típusú közösségtanulmányozás hagyományához, amelyet a német romantika támasztott fel, majd a Steinthal és Lazarus által kidolgozott „néplélektan” fejlesztett tovább (Jahoda 2007). A századvég és századelő szakmai diskurzusában a Volksgeist (néplelek) kifejezés általánosan használatos volt, és élénk volt az a gondolat, hogy az ember a közösségtől nem függetleníthető.

A kollektív jelenségek kutatásába a 19. század végén jelentkező szociológia beillesztette az olyan makroszintű tényezőket, mint a gazdaság, a társadalmi-politikai berendezkedés és a kultúra. Durkheim (1897/2003) öngyilkosságra vonatkozó klasszikus elemzése és Max Weber (1934/1992) ugyancsak klasszikussá vált

protestáns munkaetikára vonatkozó munkája arra világított rá, hogy az egyéninek tűnő viselkedésformák mozgatórugói sok tekintetben a tágabb társadalmi-kulturális rendszerben keresendők. Durkheim kimutatta, hogy egyes társadalmakban az öngyilkossági ráta hosszabb időn keresztül viszonylag állandó marad, miközben az egyének kicserélődnek – ez példája annak, amit „társadalmi ténynek” nevezett.

A pszichológia és a szociológia fejlődését egyfajta munkamegosztásként is fel lehetett fogni (a pszichológia vizsgálja az egyéni tudat szintjén megnyilvánuló folyamatokat, a szociológia pedig a kollektív jelenségeket), azonban korán megnyilvánult a szervesebb egymásba fonódás lehetősége. A század első évtizedében jelentkező szociálpszichológia keretében a két diszciplína szinte megkülönböztethetetlen volt. A 30-as 40-es évek vezető szociálpszichológusai (például Kurt Lewin, Theodore Newcomb, Rensis Likert, Muzafer Sherif) rendszeresen publikáltak szociológiai folyóiratokban, több jelentős cikkük az *American Journal of Sociology*-ban jelent meg (Oishi – Kesebir – Snyder, 2009). Bár létezett egy pszichológiai hangsúlyú és egy szociológiai hangsúlyú szociálpszichológia, a „belső természet” helyett mindkettő az embert meghatározó csoport- és társadalmi szintű viszonyrendszerre helyezte a hangsúlyt az intézményi és csoporthatások vizsgálatával. A redukálhatatlan „társadalmi tények” pszichológiai jelentőségét sok nem szociálpszichológus is nyilvánvalónak tartotta. A patkányok kognitív térképének kísérleti vizsgálatával foglalkozó E. Tolman például 1938-ban kijelentette, hogy az ember pszichológiájának esetében figyelembe kell venni a „tágabb szociológiai egészek” hatásait (idézi Oishi – Kesebir – Snyder 2009:334).

A 1920-as évektől kezdve azonban feszültségek is mutatkoztak, amelyek a szociológia és a pszichológia eltávolodása irányába hatottak. Az amerikai pszichológiát átjáró individualizmus a materialista redukcionizmussal összetévesztve megfoghatatlannak és misztikusnak tekintett minden egyén felettinek tételezett hatóerőt. Ahogyan F. H. Allport 1924-ben megfogalmazta: „A csoportnak nincs olyan pszichológiája, amely szükségszerűen és teljes mértékben ne az egyén pszichológiája lenne” (idézi Oishi – Kesebir – Snyder, 2009:339). Bár a „metodológiai individualizmus” a társadalomtudományokban is jelentkezett, a pszichológia és a társadalomtudományok módszertani – kulturális eltávolodása felerősödött. A második világháború után az amerikai egyetemeken egyre-másra szűntek meg az interdiszciplináris programok, és a kutatóknak el kellett dönteniük, hogy a szociológiai vagy a pszichológiai tanszékhez akarnak-e tartozni (Berkowitz 1999). A főáramhoz való módszertani igazodás eltolta a szociálpszichológiát a laboratóriumi kísérletezés irányába.

Az 1970-es években „a szociálpszichológia krízise” szakmai vita tárgyává lett: sokan érezték úgy, hogy a tudományterület elszakadt a valóságtól, szűk és triviális problémákkal foglalkozik (v.ö. McGuire 1973; Sherif 1977). A kritika (és önkritika) egyik fő pontja az volt, hogy a szociálpszichológia látóhatáráról elveszett a tágabb szociológiai horizont. C. Wright Mills (1959) a „szociológiai képzelőerő”

megerősítésére tett felhívást, és ezen azt a szemléleti-módszertani törekvést értette, hogy keresni kell annak a megértését, hogy miként ágyazódik az ember saját konkrét és közvetlen szociális közegébe, és ez a „szociális miliő” hogyan kapcsolódik a tágabb társadalmi-történeti közegbe. A problémák kibeszélését követően azonban a trend nem változott (Oishi – Kesebir – Snyder 2009).

A 20. századi lélektan tradícióit ellentmondásos kettősség jellemezte, amennyiben az egyik oldalon a kulturális, szociológiai perspektíva hiánya volt a jellemző a pszichológia nagy területein (lásd például magát a szociálpszichológiát, a klinikai pszichológiát, vagy a kognitív pszichológiát), a társadalomtudományi határterületek oldalán viszont a környezeti hatások kizárólagossága volt jellemző, elsősorban a behaviorizmus szemléletének megfelelően. A későbbiekben „sztenderd társadalomtudományi modell”-nek nevezett (Tooby – Cosmides 1992), nem alaptalanul kritizált megközelítés azt tartotta, hogy az elme biológiailag „tabula rasa”, tehát a lényeges emberi tulajdonságok alakulása csakis a szocializációs és kulturális hatások befolyása alatt áll. A biológiai perspektíva a 20. század végére jelentősen megerősödött, és ez ösztönözte a pszichológia „naturalizációjára” irányuló törekvéseket – ezek a törekvések ma is aktuálisak (Pléh 2003). A biológiai nézőpontok azonban nem egyszer torkollanak olyan redukcionizmusba, amely nem integrálja, hanem kiiktatja a szociokulturális, szociológiai elemzés szintjét (Slife – Burchfield – Hedges 2010). Az 1980-as évektől kezdődően a szociokulturális hatásokra irányuló érdeklődés is megélénkülte, ezt jelezte az összehasonlító kulturális pszichológia megjelenése (Cole 1996; Shweder 1991) és Vigotszkij munkásságának újrafelfedezése (Wertsch 1985). A naturalizáció és az enkulturalizáció ellentétei azonban máig sem oldódtak fel megfelelő módon. A következőkben a társadalomtudományi nézőpontok fontosságát hangsúlyozom, de végső soron egy olyan metaelméleti keret szükségességét szeretném felvázolni, amelyik ténylegesen túllép a „nature – nurture” dichotómián (v.ö. Szokolszky 2002), eleget téve az ember egyszerre társadalmi és biológiai természetének.

A „SZOCIOKULTURÁLIS KÉPZELŐERŐ” HELYE A PSZICHOLÓGIÁBAN

A továbbiakban a fogalmat tágran értelmezve azt a fajta hozzáállást nevezem a szociokulturális képzelőerő megnyilvánulásának, amelyik feltételezi és aktívan keresi az emberi viselkedés elemzésében az olyan embertől elválaszthatatlan egyéni közti, egészes erőterek kölcsönhatásait, mint amilyen a csoport, a társadalom, a kultúra, a gazdaság, a politika és a történelem. A fogalom mögött az a (durkheimi) előfeltevés húzódik meg, hogy ezek az erőterek *sui generis* léteznek, nem levezethetők az egyéni létezés szintjéből. Az egyéni cselekvések és mentalitások állandóan jelenlévő proximális és disztális, mikro- mezo-, és makroszintek kölcsönhatás

rendszerében formálnak és formálódnak, és ennek következtében a kutatásnak nem lehet figyelmen kívül hagynia a kollektív erőterek szimultán jelenlétét a pszichológiai jelenségekben. Amennyiben ezt elfogadjuk, a szociokulturálisan érzékeny magyarázati hozzáállást nem „reszortfeladatnak”, hanem átfogó szemléletmódnak kell tekintenünk.

A magyar pszichológia nagy hagyományokkal rendelkezik a kollektív erőterek dinamikai feltárásában. Mérei Ferenc munkásságának mottójaként is felfogható a következő idézet: „Az emberek közötti viszonylatokban van valami többlet, amely nem magyarázható meg a résztvevők egyéni tulajdonságaival” (Mérei 1989:29). A közös élmény nem csupán a csoportok, hanem a tágabb kollektívák és társadalmi képződmények szintjén is értelmezhető fogalom. A hazai szociálpszichológiában meghatározó vonalat képvisel az a megközelítés, amelyik az ént szociálisan, kulturálisan és történelmileg szituált jelenségként fogja fel, elsősorban a kollektív emlékezet, az identitásképzés és a narratív megközelítés összefüggéseinek feltárása mentén (pl. Pataki 2003; Erős 2010; Hunyadi 2010; László 2003). Ezek a kutatási irányok jó megtestesítői a szociokulturálisan érzékeny magyarázati hozzáállásnak. Nem indokolt azonban erről a magyarázati hozzáállásról csak a szociálpszichológiához kötöten gondolkodni.

A szociokulturális képzelőerő legfőbb hozadéka a pszichológiában az, hogy nem tévesztünk szem elől olyan lényeges, moláris szintű összefüggéseket, amelyek nélkül magyarázataink hiányossá vagy egyoldalúvá válhatnak, legyen az a pszichológiai kutatás bármelyik területe. Az utóbbi évtizedekben előtérbe került affekciókutatás terén például lényeges kérdés, hogy az érzelmek tartalmi megélése és kifejezése milyen szociológiai – kulturális (pl. Barbalet 2001; Collins 2004), vagy éppen történeti (pl. Illouz 2007) tényezők hatása alatt áll, ugyanis az affekció nem értelmezhető kizárólag az individuális psziché jelenségeként. További példa lehet a kohorszhatások figyelembevétele. Schaie (1986, 2005) a fejlődéslélektani és az intelligencia kutatások területén hívta fel a gyakran mellőzött kohorszhatások fontosságára a figyelmet. Az azonos generációhoz tartozók között hasonlóságokat várhatunk személyiségvonások, viselkedés, attitűdök és értékek terén, a generációs élményközösség hatóerejének köszönhetően. Ez a populációgenetikai ikerkutatások eredményeinek értelmezését is módosíthatja (Jay 2010). A szociokulturális képzelőerő szükségképpen magában foglalja a jelenségek időbeli kiterjedtsége, változékonysága és társadalmi – kulturális beágyazottsága iránti fogékonyságot is. Az emberi élet, így az egyéni tudat jelenségei is időben kiterjedt történeti-kulturális szituáltságukban nyerik el az adott pillanatban létező jelentésüket és magyarázatukat. Hosszabb időtávot átölő történeti – szociológiai perspektívába helyezésük ezért szükséges része a magyarázatnak (Slife 1993; Gergen 1998).

A szociokulturális képzelőerő fontos hozadéka a fentiekből következően, hogy a sztenderdtársadalomtudományi modellkritikájátán isébrentartja a társas–társadalmi

faktorok fontosságának gondolatát. Az elmúlt időszakban nagymértékben megerősödött a pszichológiai jelenségek „biologizálásának” tendenciája (Williams 2001). A komplex emberi viselkedés genetikai – idegrendszeri hátterének felgyorsult felderítése jelentős tudományos előrelépéseket tesz lehetővé. Probléma akkor adódik, ha a felderített biológiai hátteret egy komplex viselkedés vagy jellemző szükséges és egyben önmagában elégséges oksági háttereként kezeljük. A mentális betegségek területén például jelentősen előretörték azok a bio-medikális magyarázatok, amelyek más okok *helyett* adnak biológiai magyarázatokat a problémák széles körére vonatkozóan, a depressziótól kezdve a „házassági diszfunkcióig” (Slife 2010). Ugyanakkor sokszorosan bizonyított, hogy a mentális betegségek hátterében nem csak biológiai, hanem szociológiai tényezők –például a szegénység- is lényeges szerepet játszanak (Read 2010).

Régi probléma, hogy a pszichológia hajlamos a kényelmi mintavétellel szerzett vizsgálati személy laboratóriumi válaszait fenntartások nélkül az objektíven tanulmányozható univerzális emberi természet megnyilvánulásának tekinteni. A társadalmi – kulturális létezésétől elvonatkoztatott individuum azonban csak laboratóriumi értelmezésben létezik. Akár a laboratóriumban, akár azon kívül, a pszichológiai kutatásnak érzékenynek kell lennie az adott jelenség, de az adott vizsgálati személy kulturális – társadalmi – történeti szituáltóságára nézve is. Pataki Ferenc (2003) gondolatára építve: minél többet tudunk az pszichés folyamatok biológiai-genetikai mechanizmusairól, annál inkább szükséges a társadalmi-kulturális kölcsönhatások részletekbe menő megismerése is.

A TÖBBSZINTŰ EGYMÁSBA ÁGYAZOTTSÁG, MINT METAELMÉLETI KERET

Az idegtudományi redukcionizmus nézőpontjából megfogalmazódott az elmúlt években, hogy vége annak a korszaknak, amikor a pszichológia „népi fogalma-ira” (mint pl. szándék, vélekedés) támaszkodva kellett viselkedés magyarázatokat építeni, mert az idegtudományi magyarázatok átveszik ezek helyét (pl. Butz 1994; Churchland – Churchland 1998). A biológiai és a pszichológiai magyarázati hozzáállások közötti rivális feszültség nem csak jelen van a tudományos életben, hanem éleződik is az idegtudomány és a viselkedésgenetika eredményeinek értelmezései kapcsán (v.ö. Mobbs – Lau – Jones – Frith 2007; Slife – Burchfield – Hedges 2010).

Az itt képviselt nézőpontból azok a törekvések reményteliek, amelyek a különböző magyarázati szintek összekapcsoltságát és átjárhatóságát hangsúlyozzák. Potter, Mashburn és Grissmer (2013) például a szocioökonómiai különbségek hatásrendszerét vizsgálva vonják összefüggésbe a szociológiai és az idegtudományi magyarázati szinteket. A szociális különbségek családi közvetítettsége eddig tipi-

kusan „nurture” típusú magyarázati összefüggésekben fogalmazódott meg. Ez a vizsgálat arra mutat rá, hogy a magasabb SES státuszú családokban működő „kulturális tőke” közvetlenül hat a családban felnövő gyermek neurokognitív fejlődésére. Konkrétan a finom motorikus készségek fontosságát kiemelve állítják, hogy a magasabb státuszú családok kulturális gyakorlata közvetlenül fejleszti az ehhez a készséghez szükséges neurokognitív struktúrákat. Az így formálódó neurokognitív struktúrák következményei és egyben oki tényezői is a további fejlődésnek. Ez a megközelítés jól illeszkedik a fejlődés dinamikus rendszerszemléletű megközelítéséhez (v.ö. Smith–Thelen 2003), amelyik olyan kaszkádszerű kölcsönhatások rendszereként értelmezi az ontogenetikus fejlődési folyamatot, amelyben a több szintű háttértényezők hatása egymás függvényében bontakozik ki.

A szociális idegtudomány keretében Cacioppo – Bernston – Sherian – McClintock (2000) javasolnak olyan többszintű elemzési modellt, amely integrálja az idegtudomány, a pszichológia és a szociológia nézőpontjait. Nem egyszerűen arról van szó, hogy ezt is – azt is be kell építeni a magyarázati kereteinkbe. A társas-társadalmi és a biológiai hatások és mechanizmusok nem összeadódó – kiegészítő módon, hanem *szinergisztikus jelleggel* viszonyulnak egymáshoz. A tudomány korábbi feltevései szerint például az idegrendszer, az endokrin rendszer és az immunrendszer működése a szociokulturális hatásoktól függetlennek tételeződött. Az izolált rendszerek tételezése adott táptalajt a nature – nurture típusú dichotómiának és az arra épülő, két oldalról is leegyszerűsítő magyarázatoknak. Ma már számos tudományterület megkérdőjelezte ezeket a feltevéseket, rámutatva arra, ahogyan a környezeti hatások „átjárják” a genetikai – neurobiológiai működési szinteket, miközben az utóbbiak működési feltételeket, szabadságfokokat és korlátokat szabnak az előbbi hatások számára. Az epigenetikai és a pszichoneuro-immunológiai kutatások különösen kidolgozott kutatási területek ebben a tekintetben (lásd Cacioppo–Bernston–Sherian–McClintock 2000). A komplex emberi jelenségek emergens természetűek, ami azt jelenti hogy a dinamikus rendszerek működési elveinek megfelelően az egész a részek egymásra hatásának folyamatában keletkezik, olyan módon, hogy a keletkezett egész tulajdonságai nem vezethetők le lineáris oksággal a részek tulajdonságaiból (Gottlieb 1998; Sawyer 2002).

Kenneth Gergen (2006) a jelenlegi elméletalkotás egyik fő pozitív tendenciájának látja a viszonyrendszerek iránti általánosan megnövekedett fogékonyságot. A szelf-kutatások terén ennek megnyilvánulása a kapcsolatrendszerében létező narratív szelf koncepciója, amit Gergen úgy jellemez, mint a „behatárolt én” – felfogástól (bounded self conception) való elmozdulást a „nyitott határu én”-felfogás (unbounded self conception) irányába. Gergen rámutat arra, hogy a relációs ontológia megnövekedett jelentősége barométerként mutatja korunk nagy társadalmi – kulturális változásait. A globalizálódás, a kultúrák keveredése, a hálózati, virtuális közösségi lét térnyerésének következtében az egyén „nyitott

határai” szembetűnőbbek, mint korábban. Jelenünkben viharos gyorsasággal keletkeznek új, hálózati természetű kollektív jelenségek, sőt kollektív emberi képességek (ez utóbbit ragadja meg többek között a „kollektív intelligencia” felfelé ívelő kutatása, v.ö. MIT Center for Collective Intelligence). Az emberi társadalom és kultúra mélyreható átalakulásának időszakát éljük, és ebben növekszik a kollektivitás szerepe az individualitás régóta meglévő hangsúlya mellett.

Az emberi jelenségek komplexitása következtében a pszichológia arra ítélte, hogy a biológiai és a társadalomtudományok metszéspontjában állva keresse a jelenségek magyarázatait. Ezért nem válhat a pszichológia idegtudománnyá, a szociálpszichológia pedig szociális idegtudománnyá, mert ha így tesz, elveszti kettős önreflexióját és szintetizáló szerepét. A 21. század elején ez a kihívás erősebb, mint valaha volt.

DUDAR, 75 ÉVVEL KÉSŐBB

2012 szeptemberében az 1937-ben meginterjúvolt dudariak egy-két leszármazottja még emlékezett az egykori kutatás részleteire, epizódjaira. A falukutatás bizonyára alakította a meginterjúvoltak és utódaik identitástudatát, mint ahogy valószínűleg hatott a falu egészének magáról alkotott képére is. A terepen végzett munka, az interjúra vállalkozó mai dudari emberek saját otthonukban adott megnyilatkozásai „sűrű” megfigyelésekre adtak alkalmat. Ezeken keresztül megérintette a kutatókat a magyar valóság közelmúltjának és jelenének tonnányi súlya, és az a sokszínű megküzdési mód, amivel a dudari emberek éltek és élik mindennapjaikat.

A szegedi Pszichológiai Intézet 75 évvel későbbi részvétele a falukutatásban tudatos vállalása volt annak a Tomori Viola nevével jelzett tradíciónak, amelyik a terepről – terepből kiindulva törekedett megérteni az egyéni és közösségi lélektani folyamatokat. A terepen való közös munka, amelynek során szociológus és pszichológus hallgatók együtt tevékenykedtek, kézzelfoghatóvá tette a pszichológia és a szociológia együttműködésének hasznosságát.

Miért volt érdemes visszatérni? Mert ez visszatérés volt egy igencsak életszagú pszichológiához, amelyben a „vizsgálati személy” tényleges életközegében nyilvánult meg, és közösségi – társadalmi – történeti perspektívájában volt megragadható. A szociokulturális képzelőerő nem utolsó hozadéka az, hogy ébren tartja a pszichológia valóságismeretét, a társadalmi valóság problémái iránti fogékonyságot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barbalet, J. M. (2001): *Emotion, social theory, and social structure: A macro-sociological approach*. New York: Cambridge University Press.
- Berkowitz, L. (1999): On the changes in U.S. social psychology: Some speculations. In: A. Rodrigues – R. V. Levine (eds.), *Reflections on 100 years of experimental social psychology*, New York: Basic Books, 158-169.
- Butz, M. R. (1994): Psychopharmacology: Psychology's Jurassic Park? *Psychotherapy*, 31, 692-697
- Cacioppo, J. T. – Bernston, G.G. – Sherian, J.F. – McClintock, M.K. (2000): Multi-level integrative analyses of human behavior: social neuroscience and the complementing nature of social and biological approaches. *Psychological Bulletin*, 126 /6, 829-43.
- Churchland, P.M. – Churchland, P.S. (1998): *On the contrary*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Collins, R. (2004): *Interaction ritual chains*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cosmides, L. – Tooby, J. (1992): Cognitive adaptations for social exchange. In: J. Barkow, L. Cosmides, L. – J. Tooby (eds.), *The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture*. New York: Oxford University Press
- Durkheim, E. (1896/ 2003): *Az öngyilkosság*. Szociológiai tanulmány Osiris
- Erős F. (2010): *Pszichoanalízis és kulturális emlékezet*, József Műhely Könyvkiadó
- Gergen, K. J. (1998): Bevezetés a történeti szociálpszichológiába. In: Hunyadi (szerk.): *Történeti és politikai pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 67-89.
- Gergen, K. J. (2006): The relational self in historical context. *International Journal for Dialogical Science*, 1, No. 1, 119-124
- Gottlieb, G. (1998): Normally occurring environmental and behavioral influences on gene activity: From central dogma to probabilistic epigenesis. *Psychological Review*, 105, 792-802.
- Hunyady Gy. (2010): Történelem, nemzeti nézőpont, pszichológia: Egy tucat tézis a kutatás háttéréről In: Münnich Ákos, Hunyady György (szerk.): *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 7-77.
- Illouz, E. (2007): *Cold intimacies: The making of emotional capitalism*. Malden, MA: Polity.
- Jahoda, G. (2007): *A History of Social Psychology: From the Eighteenth-Century Enlightenment to the Second World War*. Cambridge, Cambridge University Press
- Jay, J. (2010): The Genetics of Political Attitudes and Behavior: Claims and Refutations. *Ethical Human Psychology and Psychiatry*, 3, 200-217.

- László J. (2003): Történelem, emlékezet, identitás. *Magyar Tudomány 1*. Szociális emlékezet. A történelem szociálpszichológiája. Tematikus szám, 48-57. Online: <http://www.matud.iif.hu/03jan/laszlo2.html>
- Lengyel A. – Simon J. (1986): *Dudar, 1937*, Országos Közművelődési Központ
- Lewis, M. D. (2005): *Bridging emotion theory and neurobiology through dynamic systems modeling Behavioral and Brain sciences* 28, 169–245
- McGuire, W. J. (1973): The yin and yang of progress in social psychology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26, 446-456.
- Mérei F. (1989): *Társ és csoport*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Mills, C. W. (1959): *The Sociological Imagination*. Oxford, Oxford University Press
- Minsky, M. (é.n.): *Minds are simply what brains do*. Online: <http://www.leaderu.com/truth/2truth03.html>
- Mobbs, D. – Lau, H. C. – Jones, O. D. – Frith, C. D. (2007): Law, Responsibility, and the Brain. *PLoS Biology*, 4, 693-700.
- Oishi, S. – Kesebir, S. – Snyder, H.B. (2009): Sociology: A Lost Connection in Social Psychology. *Personality and Social Psychology Review*; 13, 334-353. Online: <http://psr.sagepub.com/content/13/4/334.abstract>
- Pataki F. (2003): Együttes élmény, kollektív emlékezet. *Magyar Tudomány 1*, Szociális emlékezet. A történelem szociálpszichológiája. Tematikus szám, 26-35. Online: <http://www.matud.iif.hu/03jan/pataki.html>
- Pléh Cs. (2003): *A természet és a lélek*, Budapest, Osiris Kiadó
- Potter, D. – Mashburn, A. – Grissmer, D. (2013): The family, neuroscience, and academic skills: An interdisciplinary account of social class gaps in children's test scores. *Social Science Research* 42
- Read, J. (2010): Can Poverty Drive You Mad? Schizophrenia's, Socio-Economic Status and the Case for Primary Prevention *New Zealand Journal of Psychology* 2, 7-19.
- Sawyer, R. K. (2002): Emergence in Psychology: Lessons from the History of Non-Reductionist Science. *Human Development*, 45, 2-28.
- Schaie, K. W. (1986): Beyond calendar definitions of age, time and cohort: The general developmental model revisited. *Developmental Review*, 6:252–277.
- Schaie, K. W – Willis, S. L. – Pennak, S. (2005): An Historical Framework for Cohort – Differences in Intelligence. *Research in Human Development*, 2 (1-2), 43–67.
- Sherif, M. (1977): Crisis in social psychology: Some remarks towards breaking through the crisis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3, 368-382.
- Shweder, R. (1991): *Thinking Through Cultures*. Boston, Harvard University Press.
- Slife, B. D. (1993): *Time and psychological explanation*. State University of New York Press

- Slife, B. D. – Burchfield, C. M. – Hedges, D. (2002): *Hook, line, and sinker: Psychology's uncritical acceptance of biological explanation*. Invited Address at the 2002 Rocky Mountain Psychological Association, Park City, Utah
- Slife, B. D. – Burchfield, C. M. – Hedges, D. (2010): Interpreting the „Biologization” of Psychology *The Journal of Mind and Behavior* 31 / 3 – 4, 1-19.
- Smith, L. B. – Thelen, E. (2003): Development as a dynamic system. *Trends in Cognitive Sciences* 7 / 8, 343-348.
- Szokolszky Á. (2002): Öröklés – Környezet: Mit is jelent az „is”? In: Vajda Zsuzsanna (szerk.): *Az intelligencia és az IQ vita*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 51-81.
- Szokolszky Á. (2009) (szerk.): *A lélektan 80 éves története a szegedi egyetemen 1929-2009*, Szeged, Jate Press
- Tomori V. (1992): Hollókő. *Egy palóc falu lélekrajza*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Van der Veer, R. – Valsiner, J. (1991): Understanding Vygotsky. A quest for synthesis. Oxford: Basil Blackwell. Online: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/10170>
- Walsh, A. (1997): *Methodological individualism and vertical integration in the social sciences* *JSTOR Behavior and Philosophy*, 25 / 2, 121-136.
- Wertsch, J. V. (1985): *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Williams, R. N. (2001): The biologization of psychotherapy: Understanding the nature of influence. In: B. D. Slife – R. Williams – S. Barlow (eds.), *Critical issues in psychotherapy: Translating new ideas into practice*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 51-67.
- Weber, M. (1934 /1982): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme: *Vallásszociológiai írások*, Budapest, Gondolat Kiadó